

FÓRUM ARCHIVÁROV

----- Roč. XII č. 1 -----

----- Január 2001 -----

Na úvod ...

Práve sa začínajúci rok 2001 - prvý rok nového milénia - bude dôležitým a prelomovým rokom nielen preto, že sa začína nové storočie a tisícročie, ale aj preto, že bude rokom, kedy sa predpokladá dokončenie prípravy nového zákona o archívoch a registratúrach, ktorý bude oporou pre nás všetkých - archivárov - v našej práci. Aj pomocou neho by sme chceli zabezpečiť čo najúplnejšiu pramennú bázu o minulom tisícročí, ale aj o súčasnosti. Mnohí sa nazdávame, že zákon by mal zakotviť novú sústavu archívov a pomocou zákona by sme chceli nájsť východisko z často neradostnej situácie v našich archívoch v oblasti ochrany archívnych dokumentov. Už v prvom polroku 2001 dostanú všetci archivári navrhovaný zákon na diskusiu a tak sa bude možné porozprávať o tom, aké by bolo

jeho optimálne znenie. Do vlády sa zákon dostane podľa legislatívneho plánu na jeseň tohto roku.

Fakt, že zákon bude prijatý v roku 2001 alebo začiatkom roku 2002, nám všetkým dáva určitú nádej na zmenu systému archívov, ale aj na zmenu podmienok našej práce.

Ďalším pozitívnym signálom pre nás archivárov je na prahu nového tisícročia skutočnosť, že Ministerstvo kultúry SR si uvedomuje dôležitosť problému degradácie papiera, čo považuje za celospoločenský problém. Azda aj tu môžeme očakávať postupné zlepšenie a možno sa tento problém dostane do popredia aj u nás, na Slovensku.

Rok 2001 bude z hľadiska zabezpečenia archívov finančnými prostriedkami ťažkým rokom. Neadekvátny postoj spoločnosti, najmä

zriaďovateľov ŠOKA, zrejme prinesie mnohým z nás tvrdý boj. Je škoda, že sme sa dostali do tejto situácie, na začiatku ktorej bolo zníženie počtu pracovníkov v roku 1996, že sme nevyužili naše možnosti v rokoch 1992 - 1993, kedy by bez našej práce boli ostatné štátne úrady ochromené. Je však neskoro plakať nad rozliatym mliekom ... Východiskom z tejto situácie môže byť nový zákon a preto vyzývam všetkých archivárov, aby si

uvedomili jeho dôležitosť a zapojili sa, keď príde čas, do diskusie. Je načas, aby sme spoločnými silami dosiahli to, čo všetci chceme. Zákon má zabezpečiť optimálne podmienky pre ochranu archívnych dokumentov, ale aj optimálne podmienky pre našu prácu. Či bude ozaj taký, záleží v prvom rade na nás všetkých.

Veronika Nováková
predsedníčka SSA

K novému tisícročiu v našich archívoch bude neodmysliteľne patriť aj INTERNET. Aj keď sa nad tým v mnohých archívoch pousmejú, lebo nepracujú poriadne ani len s počítačmi, resp. s vhodnou programovou a kapacitnou výbavou, situácia v zahraničí nás k tomu jednoducho donúti. Otázkou je len to, kedy. Pokúsme sa spraviť malú exkurziu na danú tému do

Internet v archívoch

II. časť

nemeckých archívov. Pomôže nám útla brožúrka - Archive in Nordrhein - Westfalen im Internet vydaná v Münstri v roku 1998.

V čase globálnej komunikácie stoja archívy pred novými požiadavkami. Rovnaké prostredie jedného z elektronických médií, ktoré musíme zákonite naplniť, ustanovuje, že musíme sprístupniť majetok archívov a pripraviť ho pre širšie

využitie. Vedľa konvenčných foriem informačnej ponuky pristupujeme k sprostredkovaniu novej cesty. Dnes sú hľadané databanky a informácie ONLINE.

Zo svetového hľadiska sa má o to postarať INTERNET. Umožňuje rýchlu výmenu informácií medzi súkromnými osobami, verejnými zariadeniami a podnikmi. Štátne a neštátne archívy v Nemecku vyšli vzorne v ústrety tejto spoločenskej iniciatíve, využili spomínanú technológiu a pre tento účel pripravili veľmi ochotne informácie, ktoré je možné sprístupniť cez INTERNET. K tomuto účelu bol vypracovaný pilotný projekt „Archívy Nemecka na INTERNETE“ podporený nemeckou vedeckou spoločnosťou, pod vedením Severovestfálskeho štátneho archívu v Münsteri, ktorý bol realizovaný od roku 1997. Tento charakteristický model je vypracovaný pre všetky archívy Nemecka a umožní pomocou veľkej palety dát, splnenie bohatých úloh archívov a zároveň ich využitie štandardným spôsobom, ako knižničné a výskumné siete.

8. a 9. júla 1998 usporiadali k pilotnému projektu v Štátnom archíve v Münsteri seminár „Úloha archívu v ONLINE - informačnom systéme“. Tu intenzívne diskutovali archivári, historici, knihovníci a právnici a diskusia ukázala, že stojíme iba na začiatku vývoja, ktorý úlohu archívu v informačnej sieti spoločnosti natrvalo zmení.

Vznik a rýchle šírenie digitálneho informačného znázornenia v celosvetovej počítačovej sieti skoro okamžite odsunulo na stranu už existujúce médiá. Počítačové využitie ponúka možnosti informačného spojenia, ktoré presahuje možnosti tradičných informačných nosičov. Matematicky podopretá integrácia textu, obrazu, tónu a filmu, ponúka dnes, v interaktívnych programových tokoch, ktorých využitie môže byť riadené, úderné slovo multimédií. Komunikácia prostredníctvom E-mailu je inou komunikačnou službou. Rozvoj počtu staníc pripojených sieťou k INTERNETU sa začal začiatkom 90-tych rokov. V roku 1996 sa

odhadovalo okolo 40 miliónov užívateľov INTERNETU.

INTERNET znamená medzinárodné spojenie prostredníctvom počítačovej siete. Jeho využívanie začala armáda a siaha do začiatku 60-tych rokov. Dnes je používaný na rôzne služby, ktoré môžu byť využité ku telekomunikačným účelom /E-mail/ a k prenosu dát /File Transfer Protocol/. Začiatkom 90. rokov sa začalo so širším využitím. S nápadom novej služby prišlo Európske jadrové výskumné centrum v Ženeve, ktoré rozvinulo celosvetovú sieť /World Wide Web/. To dovoľuje tzv. hyperlinkou spojiť dokumenty a je možné zobraziť vedľa textu obrázky, video a audio dáta. WWW strany musia byť napísané v hypertextovom jazyku /Hypertext Markup Language/ a je možné ich prezerať pomocou prehliadača tzv. Browsera na obrazovke.

Explozívne rozšírenie WWW bolo ocenené ako pragmatická výmena v informačnej starostlivosti, ktorého následkom sa prístup k informáciám má zmeniť trvalo a neodvolateľne. Infor-

mácie vedeckých knižníc sú prostredníctvom spracovaných katalógov sprístupnené už od roku 1997. V roku 1994 vyšla správa európskej komisie - odbornej skupiny pre otázky koordinácie v archívnictve, ktorá zdôraznila, že nové informačné technológie umožnili rýchlejšie, efektívnejšie a decentralizovanejšie uchopenie dát. Zároveň sa konštatovalo, že táto potreba je v archívoch ešte väčšia.

V skutočnosti sa nemecké archívy otvorili novému médiu iba váhavo. Medzičasom však boli zaznamenané zreteľnejšie trendy. Web strany malo koncom roku 1995 5 archívov, v polovici roku 1998 ich počet stúpol na 100. Informačným systémom vyskúšaným v severnom Vestfálsku bolo v roku 1998 spojených viac ako 400 archívov.

S myšlienkou prepojenia ONLINE - informačnej ponuky archívov v severnom Vestfálsku sa začalo v roku 1995. Táto iniciatíva - globálne prevzatie informačného sprostredkovania, zapôsobila na archívy v Porýní a Vestfálsku. V roku 1995 bola

vytvorená veľká vedecká organizácia v Nemecku, ktorá sa začala zaoberať diaľkovým prenosom dát a informačnou sieťou.

Využitie INTERNETU v knižniciach a v knižničnom spojení podporila aj v archívoch úvahy o možnostiach využitia nového komunikačného systému. Dnes slúži INTERNET mnohým archívom ako médium k sebvýjadreniu, k prezentácii pracovných výsledkov a ku komunikácii so svetom. Na INTERNETE sa nachádzajú aj prehľady početných archívnych fondov.

Informačný systém archívov v severnom Vestfálsku na INTERNETE prezentuje prehľad fondov na rôznych archívnych nosičoch spolu v jednej databáze a prezentuje sa aj na WWW. Toto umožňuje aj využitie pri archívnych rešeršiach, ktoré sú upresňované informáciami z ďalších archívov a ich informačných nosičov. Kooperácia medzi archívmi rôznych špecifikácií umožnila, že v severnom Vestfálsku je sprístup-

nená informačná sieť všetkých archívov.

Nemecká vedecká spoločnosť v roku 1997/1998 poverila vedením všetkých častí ONLINE informačného systému určeného archívom v severnom Vestfálsku Štátny archív v Münstri. Tento bol navrhnutý preto, že zo štyroch archívov, ktoré skúšali pilotné projekty, bola jeho činnosť najlepšia. Konkrétnou úlohou vytvorenia dizajnu informačného systému a technickým uskutočnením internetovej architektúry bola poverená firma AUGIAS Gmb H, Senden - Bösensell.

Už spomínaný informačný systém archive.nrv.de sprístupňuje všetky archívy v severnom Vestfálsku. Každý archív tu má svoju ponuku, prehľady fondov a aj ďalšie správy. V roku 1998 sa tu predstavovalo okolo 400 štátnych, komunálnych a cirkevných archívov s 20000 usporiadanými fondami. Spoločné informácie ponúkajú okrem solitérnych informácií aj možnosť získania rešerší. Archívy, ktoré chcú

rozšíriť svoju ponuku, musia splniť len veľmi málo predpokladov. Ich úlohou je, aby svoje prehľady archívnych fondov dali k dispozícii v elektronickej alebo v dobre tlačenej forme. Dodatočné informácie sú prispôsobené forme a spoločnému systému a môžu okrem textu ponúknuť aj obrazový materiál. Informácie musia byť v každom archíve zodpovedne pripravené. Zároveň môžu byť prostredníctvom spojenia doplnené krížovým odkazom na iné internetové ponuky.

Informačná ponuka je rozčlenená v navigačnom rámečku po archívnych stranách. Napr. pod rubrikou štátne archívy sú hlavné štátne archívy v Düseldorfe, v Münstri a Detmolde, ako aj súkromné archívy v Rheinlande a vo Vestfálsku v Brühl, resp. Detmolde, so svojim krátkym prehľadom slúžiacim k rýchlemu prehľadávaniu.

Do okruhu komunálnych archívov patria okresné, mestské

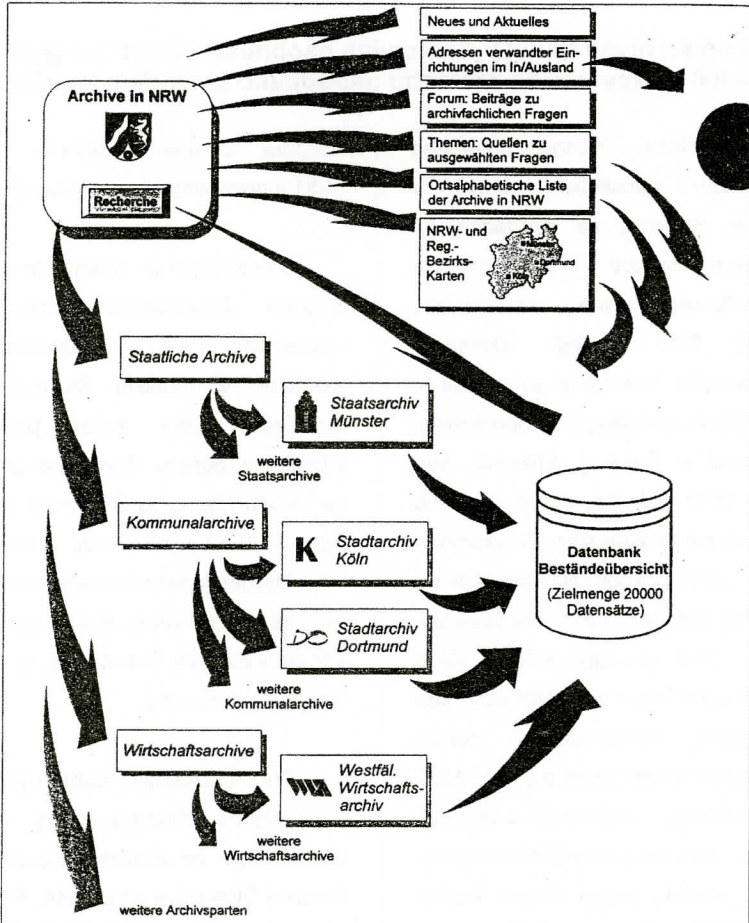
a obecné archívy. V nich sú uložené početné krajinské fondy obsahujúce väčšie množstvo rukopisov. Napr. aj Rínsky archív a múzeum v Pulheime a Vestfálsky archívny úrad v Münstri spravuje aj svoje vlastné archívy.

Cirkevné archívy sú súčasťou evanjelických a katolíckych kostolov. Pod heslom súkromné archívy v Porýní a Vestfálsku sa nachádzajú aj krátke informácie o šľachtických a rodinných archívoch, ako aj o iných neverejných archívoch.

Nachádza sa tu aj časť so stálymi prehľadmi, venovaná hospodárskym archívom, ktorá obsahuje v spoločnej domovskej stránke /Homepage/ rozdelenie podľa podnikových, odvetvových a hospodárskych archívov regionálnej úrovne.

Úvodné stránky informujú aj o parlamentnom archíve, archívoch politických strán a skupín, cez archívy médií a archívoch univerzít a vysokých škôl.

Vybrala a preložila Zuzana Kollárová

Architektur des Informationssystems *Archive in Nordrhein-Westfalen im Internet*

Zo 4. archívnych dní na Slovensku ...

Osobné archívne fondy významných osobností baníctva a geológie a ich získavanie do Štátneho ústredného banského archívu

V archívnej úschove Štátneho ústredného banského archívu v Banskej Štiavnici sa nachádza 18 osobných fondov. Ako prvý je v prírastkovej knihe zaevidovaný osobný fond *Ing. Alexandra Valentényiho*. Valentényi sa narodil 6. 10. 1890 vo Valaskej pri Podbrezovej. Maturoval v Banskej Štiavnici, kde v roku 1913 získal aj diplom hutného inžiniera pre železiarstvo. Po skončení štúdia začal pôsobiť ako asistent na Baníckej akadémii v Banskej Štiavnici. V roku 1914 prestúpil k firme Karol Kachelmann a syn vo Vyhniach, kde bol najprv konštruktérom, neskôr dielovedúcim inžinierom a v roku 1923 sa stal hlavným inžinierom a vedúcim závodu. Jeho zásluhou firma dodávala strojné odliatky veľmi dobrej kvality. Počas 1. svetovej vojny sa veľmi dobre uplatnil v hute viedenského arzenálu. V roku 1945 bol preložený do Krompách a v roku 1949 do Rožňavy, kde vykonával funkciu banského

riaditeľa. Zomrel v Rožňave v roku 1951 a pochovaný je vo Vyhniach.

Ako druhý je osobný fond *Ing. Eugena Broszmanna*, ktorý tiež vyštudoval baníctvo a hutníctvo na akadémii v Banskej Štiavnici. Po skončení štúdia začal pracovať v strojnom odbore Banského závodu na Vindšachte (teraz Štiavnické Bane). Roku 1872 sa stal strojným inšpektorom. V tejto činnosti sa za viac ako 40 rokov veľmi dobre osvedčil. Zomrel v Banskej Štiavnici 25. 5. 1925, kde je aj pochovaný.

Tretím osobným fondom je fond *Ing. Mórica Kellnera*, ktorý získal absolútorium na Baníckej akadémii v Banskej Štiavnici v roku 1844. Pôsobil v železiarňach v Hronci, pri vysokej peci v Pohronskej Polhore a v Ľubietovej, odkiaľ bol preložený do Rojahídu v Maďarsku. Tu sa stal prednostom železiarní. Roku 1885 bol penzionovaný.

Štvrtý je osobný fond *Kolomana Münnicha*, dvorského a hlavného banského radcu, člena krajinského snemu, ktorý pôsobil v Spišskej Novej Vsi ako odborník v baníctve.

Piatym v poradí je osobný fond Ing. *Karola Baumertha*, ktorý sa narodil v r. 1851 v Banskej Štiavnici. Tu študoval aj na Baníckej akadémii. Po získaní absolútoria pracoval na Banskom úrade v Kremnici. Ešte pred vykonaním štátnej záverečnej skúšky mu udelil panovník Zlatý kríž za záslužnú činnosť pri dokončovaní dedičnej štólne Ferdinand v Kremnici. V r. 1879 obdržal uznanie za záchranu života baníkov pri požiari v šachte Leopold v Hodruši, kde sa v roku 1899 stal prednostom Banského úradu.

Posledným osobným fondom zo skupiny starších banských odborníkov je fond *Antona Pécha*, ktorý má veľkú a nepominuteľnú zásluhu na obnove stredoslovenského baníctva. Štúdium na Baníckej akadémii v Banskej Štiavnici ukončil v r. 1842 výborným prospechom. R. 1873 prevzal vedenie Hlavného komorskogrófskeho úradu v Banskej Štiavnici, ktorý sa z jeho iniciatívy zmenil na Maďarské kráľovské hlavné banské riaditeľstvo.

Svoju pozornosť zamerlal hlavne na zvýšenie produktivity baníctva, ktoré už dlhší čas vykazovalo straty. Pričinil sa tiež o vyrazenie Voznickej dedičnej štólne a o postavenie huty v Banskej Štiavnici. V r. 1889 - 1892 bol poslancom uhorského snemu za banskoštiavnický volebný obvod. Za svoju bohatú činnosť bol vyznamenaný Radom železnej koruny III. triedy a rytierskym krížom Leopoldovho radu. Bol i konštruktérom a svojim spôsobom i historikom. Jeho knižné práce ešte i dnes poskytujú množstvo cenných informácií.

Nemenej zaujímavým je ešte osobný fond *MUDr. Františka Jácza* - banského lekára, ktorý sa narodil v r. 1816 v Sedmohradsku. Štúdium medicíny ukončil na Lekárskej fakulte v Pešti v r. 1841. Bol lekárom pri dedičnej štólne Michal na Vindšachte a neskôr mestským lekárom v Banskej Štiavnici. V r. 1848 sa medzi baníkmi vyskytol silný týfus, proti ktorému začal MUDr. Jác z svojimi lekáorskými prostriedkami i umom bojovať. Počas roku 1849 mu bolo nariadené aj ošetrovanie zranených cisárskych a ruských vojakov. MUDr. Jác plne rešpektoval Hypokratovu prísahu, ktorú ako lekár zložil pri ukončení štúdia.

S plným nasadením svojich morálnych a fyzických síl sa snažil pomôcť chorým. Práve v tomto období mnohí vojaci v Banskej Štiavnici ochoreli na týfus. A práve starostlivosť o cisárskych a ruských vojakov bola príčinou toho, že MUDr. Jácž 12. 10. 1849 sám ochorel na týfus, ktorému ako 33-ročný dňa 22. 10. 1849 podľahol. Po ňom zostala vdova s tromi malými deťmi. Kiež by sme i v dnešnej dobe mali čo najviac takýchto svedomitých lekárov.

Všetky spomenuté osobné fondy boli usporiadané a sú k nim vypracované inventáre.

Z novších osobných fondov je potrebné spomenúť fond *Jozefa Gindla, CSc.*, ktorý sme odkúpili od jeho synovca v r. 1993. Jozef Gindl sa narodil 26. 1. 1917 v Banskej Štiavnici. Bol významným historikom, múzejníkom, archivárom, numizmatikom, bibliografom, pedagógom a kultúrnym pracovníkom. Riaditeľom Štátneho ústredného banského archívu v Banskej Štiavnici bol v r. 1950 - 1958 a 1971 - 1979. Zomrel 30. 10. 1991 v Banskej Štiavnici, kde je aj pochovaný. V r. 1996 bol aj tento

osobný fond usporiadaný a bol k nemu vypracovaný inventár.

V r. 1997 sme odkúpili ďalšie osobné fondy:

1. Osobný fond *Bedricha Gayera* - známeho pod oslovením Frico báči. Jeho osobnosť je nerozlučne spätá s mestom Kremnica, jeho kultúrnym a spoločenským životom. Ide o časť osobného fondu s problematikou baníctva. Väčšia časť osobného fondu sa nachádza v archívnej úschove ŠOKA Žiar nad Hronom so sídlom v Kremnici.
2. Osobný fond RNDr. *Ing. Stanislava Poláka*, geológa a experta Geologického ústavu Dionýza Štúra v Bratislave.
3. Osobný fond RNDr. *Jána Ilavského, Dr.Sc.* - významného geológa a vedeckého pracovníka GÚDŠ v Bratislave.
4. Časť osobného fondu prof. RNDr. *Bohuslava Cambela, Dr.Sc.* - geológa, univerzitného profesora, člena korešpondenta ČSAV a riaditeľa Geologického ústavu SAV v Bratislave. Na odkúpenie zvyšnej časti nám z rozpočtu nevychádzajú finančné prostriedky.

V r. 1998 sme odkúpili aj osobný fond JUDr. *Ing. Petra Halašu*, ktorý bol predsedom Obvodného banského úradu v Košiciach.

Podnet k získaniu osobných fondov banských odborníkov vzišiel od *Ing. Ladislava Sombathyho*, bývalého riaditeľa závodu Rudných baní v Banskej Štiavnici. Pri ohodnocovaní dokumentov nám veľmi pomohol PhDr. Juraj Spiritza.

Od začiatku roka 1999 získavame osobné fondy do archívnej úschovy darom. Takto sme získali osobný fond *Ing. Rudolfa Lazara, CSc.* - vedeckého pracovníka Podnikového riaditeľstva Rudných baní v Banskej Bystrici, ktorý bol aj známym kynológom. V osobnom fonde je aj fotografia jeho najobľúbenejšieho psa s vyznamenaniami, ktoré získal na rôznych súťažiach.

V tomto roku sme ešte získali osobný fond *Ing. Františka Ďuriaka*, ktorý bol riaditeľom závodu Rudných baní v Banskej Štiavnici.

V roku 2000 sme získali tieto osobné fondy:

1. Osobný fond *Ing. Jozefa Michalenka* - geológa Podnikového riaditeľstva Rudných baní v Banskej Bystrici.
2. Osobný fond *RNDr. Alberta Bartolomeja Leška, DrSc.* - významného geológa, ktorý zomrel v Bratislave v apríli 2000.
3. Osobný fond *JUDr. Ing. Valentína Čekovského*, ktorý bol od r. 1955 predsedom Obvodného banského úradu v Banskej Bystrici.
4. Zlomok osobného fondu *JUDr. Ing. Ladislava Jarného*, banského kapitána a prvého predsedu obvodného banského úradu v Košiciach.

Svoj osobný fond postupne odovzdáva do archívnej úschovy aj vyššie spomenutý *Ing. Ladislav Sombathy*.

Naším zámerom je usilovať sa i naďalej o získavanie ďalších osobných fondov významných banských, geologických i hutníckych odborníkov. Po ich smrti totiž zvyčajne nikto z rodinných príslušníkov neprejaví o ne záujem a často končia v kontajneroch.

Jozef Surovec

Spracúvanie a prístupňovanie osobného fondu (praktické skúsenosti spracovateľa)

Archívne spracovanie osobného fondu býva častokrát považované za jednu z najkrajších, a tiež i najjednoduchších úloh, s ktorou sa archivár môže stretnúť. Je pravda, že v prípade osobného fondu sú si jeho pôvodca a archivár – ako človek človeku – bližší, rovnako i obsah písomností v takomto fonde býva nielen zaujímavý, ale častokrát i zábavný. Ovšem i pri spracovaní a prístupňovaní osobného fondu sa archivár stretáva s problémami, ktoré sú niekedy pre daný typ fondu špecifické a niekedy sú spoločné pre všetky typy archívnych fondov. Vo svojom príspevku by sme chceli na niekoľko takýchto problémov upozorniť a pokúsiť sa načrtnúť spôsob ich riešenia.

Na ilustráciu použijeme konkrétny archívny fond – Osobný fond Pavol Blaho, ktorý máme možnosť ako jeden z jeho spracovateľov detailne poznať

a ktorý je zatiaľ najväčším a pokiaľ sa týka štruktúry najviac členitým spracovaným osobným fondom v Slovenskom národnom archíve.

Prvým problémom, ktorým by sme sa chceli zaoberať, je problém určenia hraníc archívneho fondu:

Určenie hraníc fondu zahŕňa v podstate vyradenie archívnych dokumentov, ktoré provenienčne nepatria do spracúvaného archívneho fondu. Do osobného fondu Pavol Blaho sa takýto materiál dostal po smrti pôvodcu, kedy bola jeho písomná pozostalosť uložená na povale Spolkového domu v Skalici spolu s ďalšími písomnosťami rôzneho pôvodu. Pri identifikácii týchto archívnych dokumentov, čiže archívnych dokumentov chybné zaradených do spracúvaného archívneho fondu, bolo nutné najskôr vykonať rozbor obsahu

skúmaných archívnych dokumentov a kritiku ich formálneho opisu. Takýmto postupom sme hodnotili napríklad archívne dokumenty z verejnej činnosti Ľudovíta Okánika, ktoré boli pôvodne zaradené do osobného fondu Pavol Blaho. Na základe analýzy a vyhodnotenia poznatkov, ktoré sme ich rozborom získali, sme mohli predbežne určiť agendovú a fondovú príslušnosť skúmaných archívnych dokumentov, v tomto prípade príslušnosť do osobného fondu Ľudovít Okánik. Komparácia s poznatkami o dejinách pôvodcu spracúvaného archívneho fondu - v prípade nášho osobného fondu teda so životopisom Pavla Blaha, a klasifikácia skúmaných archívnych dokumentov na základe tohto porovnania potvrdila predpokladané chybné zaradenie skúmaných archívnych dokumentov do spracúvaného osobného fondu, v uvedenom prípade jednoznačne odôvodnené vznikom skúmaných dokumentov až po smrti Pavla Blaha. Následne sme mohli pristúpiť k ich vyradeniu. Tento

postup umožňuje spracovateľovi oddeliť od spracúvaného osobného fondu osobné fondy iných pôvodcov, pokiaľ ich k pôvodcovi spracúvaného fondu neviaže blízky príbuzenský vzťah, alebo tiež fondy inštitúcií bez vzťahu k pôvodcovi. Ak je však pôvodcom vytriedených archívnych dokumentov blízky príbuzný pôvodcu spracúvaného osobného fondu, stretáva sa spracovateľ s ďalším problémom, a to či ich priradiť k spracúvanému osobnému fondu a tým vytvoriť napr. rodinný archív, alebo vytvárať samostatné osobné fondy. Odôvodnené sa to zdá byť v tom prípade, ak boli skúmaní pôvodcovia samostatne kultúrne, vedecky, politicky alebo inak verejne činní.

Po vyradení sporných archívnych dokumentov zo spracúvaného osobného fondu je ďalším krokom určenie ich fondovej príslušnosti do iného archívneho fondu. Pokiaľ takýto samostatný archívny fond nejestvuje, môže ho spracovateľ vytvoriť (z archívnych dokumentov odčlenených od

osobného fondu Pavol Blaho sme vytvorili tri samostatné osobné fondy - Ľudovít Okánik, Karel Mareš a Ján Pokorný). Pokiaľ príslušný osobný fond alebo fond inštitúcie jestvuje, spracovateľ vykoná komparáciu poznatkov o fondovej príslušnosti skúmaného archívneho dokumentu s poznatkami o skúmanom archívnom fonde a po vyhodnotení výsledkov definitívne určí fondovú príslušnosť archívneho dokumentu. Ak je k príslušnému archívnemu fondu vyhotovená archívna pomôcka, môže spracovateľ na základe heuristiky pomôcky presne určiť miesto v archívnom fonde, kam bude skúmaný archívny dokument zaradený. Ako príklad môžeme uviesť archívne dokumenty, ktoré sme identifikovali ako rukopisy a poznámky Štefana Janšáka a keďže vznikli až po smrti pôvodcu nami spracúvaného osobného fondu, zaradili sme ich do jestvujúceho osobného fondu Štefana Janšáka. Môže dôjsť k situácii, kedy síce príslušný fond jestvuje, ale v inom archíve - to je však už iný

problém - problém sceľovania archívnych fondov.

Nie je zriedkavosťou, že sa v osobnom fonde nachádzajú časti alebo aj celé registratúry určitých inštitúcií. Ak mal pôvodca osobného fondu počas svojho života akýkoľvek vzťah k danej inštitúcii, nie je vylúčená prirodzená cesta, ktorou sa materiál k nemu dostal. Myslíme, že v tomto prípade nie je vhodné takéto archívne dokumenty oddeľovať od osobného fondu - ich príslušnosť k nemu organicky vyplýva z charakteru činnosti pôvodcu.

Takýmito archívnymi dokumentami sú:

1. Archívne dokumenty tvoriace časť registratúry inštitúcie, v ktorej pôvodca pôsobil alebo k nej mal nejaký právny vzťah, pričom môžu niesť i formálne znaky príslušnosti k registratúre a súčasne táto časť chýba v archívnom fonde alebo registratúre danej inštitúcie. Tieto dokumenty si zväčša sám pôvodca osobného fondu vzal z

písomností svojej úradnej agendy, väčšinou neoprávnene, ale ich vzťah k nemu je jednoznačný. V osobnom fonde Pavol Blaho sú príkladom žiadosti obyvateľov Čiech a Moravy o zamestnanie, resp. úradnícke miesta na Slovensku. Provenienčne by mal tento materiál patriť do registratúry Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska. Pavol Blaho bol totiž referentom tohto úradu práve s kompetenciou obsadzovať úradnícke miesta na Slovensku v období po vzniku Československej republiky (1918 - 1919).

2. Druhou skupinou sú písomnosti, ktoré majú navonok charakter registratúry, vzťahujú sa na úradnú činnosť pôvodcu osobného fondu, ale nie je to časť registratúry inštitúcie. Sú to napríklad písomnosti z politickej činnosti pôvodcu, často duplikáty alebo paria písomností registratúry po-

litickej strany alebo jej orgánov. Napriek charakteru registratúry ide o osobné písomnosti pôvodcu osobného fondu pochádzajúce z jeho činnosti v danej inštitúcii a ich príslušnosť k osobnému fondu je teda nesporná. Súčasťou osobného fondu Pavol Blaho sú napríklad archívne dokumenty z činnosti pôvodcu ako poslanca NZ ČSR (1919 - 1927 - archívne dokumenty o činnosti poslaneckého klubu Republikánskej strany čls. venkova, z činnosti v Slovenskej národnej a roľníckej strane atď.) alebo písomnosti z jeho činnosti ako predsedu Slovenskej zemeľskej rady (1927 - kópie odoslaných odpovedí na podania občanov).

3. Treťou skupinou, ktorá je príznačná pre osobný fond, ktorý uvádzame ako príklad, je registratúra inštitúcie bez vonkajších formálnych znakov registratúry, čiže bez akýchkoľvek spisových zna-

čiek a čísiel, pričom dokumenty v nej sú jedinečné – matematicky vyjadrené - fond inštitúcie je podmnožinou osobného fondu. Je to typické v tom prípade, ak pôvodca osobného fondu spravoval celú agendu danej inštitúcie - napr. ak celá redakcia a administrácia novín ležala na ich vydavateľovi a šéfredaktorovi v jednej osobe. Ak by sa spracovateľ rozhodol takúto organickú skupinu archívnych dokumentov vytrhnúť z osobného fondu a utvoriť samostatný fond inštitúcie, došlo by tým k ochudobneniu, ba dokonca okýpteniu osobného fondu. Za vhodné riešenie považujeme ponechanie takýchto archívnych dokumentov v osobnom fonde, ale s tým, že vnútorné usporiadanie bude zodpovedať agendovosti fungovania inštitúcie. Ako príklad z osobného fondu Pavol Blaho môžeme uviesť

fragment registratúry Informačnej kancelárie v Skalici, Obchodnej banky v Skalici, a nakoniec i fragmenty registratúr časopisov a novín, v ktorých Blaho pôsobil.

Samotnou podstatou archívneho spracovania osobného fondu je problém vytvorenia jeho vnútornej štruktúry:

Vytvorenie štruktúry spracúvaného osobného fondu znovu predpokladá rozbor obsahu a formálnych znakov archívnych dokumentov, u ktorých je zjavná fondová príslušnosť do daného fondu. Výsledky tohto rozboru spracovateľ potom porovnáva so svojimi poznatkami o dejinách spracúvaného osobného fondu a s poznatkami o živote jeho pôvodcu, čo umožňuje určiť miesto každého dokumentu v štruktúre osobného fondu. Spomínaný postup spracovateľ uplatňuje potom počas celého procesu vertikálneho i horizontálneho triedenia, vrátane zaradenia archívneho dokumentu v rámci najnižšej úrovne štruktúry spracúvaného osobného fondu.

Na pôvodcu osobného fondu, hoci je to konkrétny človek s určitými povahovými vlastnosťami a záľubami, sa treba do určitej miery pozeráť ako na inštitúciu. Úlohu, ktorú u inštitúcie zohrávajú agendy jej jednotlivých organizačných útvarov, u osoby zohrávajú agendy vyplývajúce z rôznych typov jej činnosti. Každý z nás má osobné doklady, osobné finančné písomnosti, osobné majetkovoprávne písomnosti, zdravotnú dokumentáciu, väčšina má písomnosti z profesionálnej činnosti, prijatú korešpondenciu.

Tieto agendy z činnosti pôvodcu zodpovedajú základnému členeniu každého osobného fondu, pravda vzhľadom na charakter zachovaného materiálu. Takisto vnútorné členenie každej takto vytvorenej skupiny by malo zodpovedať výkonu danej agendy. Pokiaľ pôvodca fondu všetky svoje písomnosti alebo ich časť sám usporiadal, spracovateľ musí toto usporiadanie analyzovať, zhodnotiť a na základe toho rozhodnúť, či je z hľadiska

archívneho spracovania a sprístupnenia možné ho rešpektovať. V opačnom prípade má spracovateľ fondu právo toto usporiadanie prispôbiť alebo úplne zmeniť.

Každá skupina v rámci štruktúry fondu môže byť vytvorená iba na základe heuristiky informačných prameňov o dejinách fondu a o dejinách pôvodcu, teda vlastných poznatkov spracovateľa o pôvodcovi fondu, o historických udalostiach doby, v ktorej žil, o osobách, s ktorými prichádzal do kontaktu, o jeho rodinných pomeroch, finančnej situácii, záujmoch, niekedy dokonca o intímnych detailoch z tej-ktorej etapy jeho života a tak ďalej. Pri tvorbe každej skupiny v štruktúre fondu až po úroveň inventárnej jednotky sa uplatňuje súčasne rešpektovanie proveniencie, pertinencie, chronologického hľadiska spolu s vedomosťami historickými, a to pri jednotlivých častiach fondu v rôznom pomere.

Ako ďalší by sme chceli uviesť problém spracovania korešpondencie, ktorý je typický

pre osobný fond. Triedenie a usporiadávanie osobnej korešpondencie pôvodcu fondu je väčšinou veľmi obtiažne. Spracovateľ sa často potýka nielen s množstvom materiálu, ale i s otázkou identifikácie pôvodcu dokumentu (odosielateľa). Keďže spoľahlivá identifikácia je v tomto prípade jedinou cestou vytvorenia inventárnej jednotky, sme nútení častokrát pristúpiť k porovnávaniu individuálnych rukopisov s archívnymi dokumentami v iných fondoch, samozrejme predovšetkým vo fondoch osôb z okruhu známych pôvodcu fondu, ba dokonca i k podrobnej analýze obsahu jednotlivých dokumentov. Riešeniu tejto otázky by napomohlo vytváranie počítačových databáz osôb, ale i inštitúcií, na tvorbe a využití ktorých by sa podieľali spracovatelia všetkých typov fondov bez časového obmedzenia. Problematické je často rozlíšenie súkromnej korešpondencie a korešpondencie od inštitúcií, keďže mnohé dokumenty obsahovo zodpovedajú jednému typu a

formálne druhému typu korešpondencie. V týchto prípadoch uprednostňujeme zaradenie podľa obsahu, pokiaľ dokument nenesie znak príslušnosti k registratúre. Vo fonde sa niekedy vyskytujú skupiny dokumentov, ktoré pravdepodobne vytvoril už sám pôvodca fondu (napr. blahoželaní k životným jubileám, smútočné oznámenia). V nami spracovanom fonde sme sa rozhodli uprednostniť vôľu pôvodcu pred čisto provenienčným hľadiskom a ponechali sme tieto skupiny dokumentov spolu.

Problematické je niekedy i hodnotenie činnosti pôvodcu fondu. Množstvo a pestrá paleta odosielateľov nemusia nevyhnutne odzrkadľovať vzájomné písomné styky medzi odosielateľom a adresátom, takže ani táto korešpondencia nie je dôkazom určitej činnosti pôvodcu. V prípade Pavla Blaha o tom svedčí poznámka v liste jeho tajomníka Jána Krištofíka, z ktorej vieme, že Pavol Blaho veľkú časť listov, ktoré dostal, nielenže nečítal, ale ani

neotvoril. Mnohé z týchto listov boli upomienky na zaplatenie podlžností, obchodné ponuky a objednávky napr. na víno. Toto je práve jeden z prípadov, keď pri hodnotení musí archivár a potom i bádateľ poznať "svojho človeka".

Posledný problém, ktorý chceme v tomto príspevku spomenúť, je problém zbierky ako súčasť osobného fondu.

Zbierky môžu byť súčasťou osobných fondov, ale ich prítomnosť samozrejme nie je nutná - nie každý pôvodca niečo zbieral, prípadne nie vždy je objekt jeho zberateľského záujmu predmetom archívnej úschovy. Samotný osobný fond nie je totožný so zbierkou písomností pôvodcu. Zbierka písomných dokumentov určitého druhu môže byť podmnožinou osobného fondu, ak to vyplýva z charakteru činnosti pôvodcu. Podobne aj inštitúcia, ak je to v jej záujme alebo je to náplňou jej činnosti, musí alebo môže vytvárať zbierky (napr. múzeá, archívy, galérie). Tieto zbierky však nestotožňujeme s registratúrou danej inštitúcie -

rovnaký vzťah medzi zbierkou a ostatnými archívnymi dokumentami je aj v hraniciach osobného fondu. Zbierka archívnych dokumentov pôvodcu osobného fondu vznikla na základe jeho vlastného rozhodnutia, ku ktorému ho viedli rôzne motívy - záfuby, profesná činnosť napr. u historikov, publikačná činnosť. Ostatné súčasti osobného fondu jednoznačne zbierkou nie sú - vznikli organicky z činnosti pôvodcu, ktorá má podobný charakter ako úradná činnosť inštitúcie.

Druhým typom zbierky, s ktorou sa stretávame v osobných fondoch, je zbierka písomných a iných dokumentov o pôvodcovi osobného fondu. Prítomnosť takejto skupiny archívnych dokumentov ako organickej súčasť osobného fondu považujeme za odôvodnenú iba vtedy, ak je výsledkom činnosti samotného pôvodcu fondu, to jest ak sám pôvodca fondu vytvoril zbierku dokumentov o svojej osobe. Pokiaľ tomu tak nie je, nie je takáto zbierka organickou

súčasťou osobného fondu. K spracúvanému osobnému fondu ju možno pripojiť ako dodatok, ak sa nenájde provenienčne správnejšie riešenie.

Na základe vlastných skúseností i konzultácií s mojimi kolegami vieme, že by sa dalo hovoriť ešte o množstve ďalších väčších či menších problémov, s ktorými sa stretávame počas

celého procesu archívneho spracúvania osobného fondu počínajúc akvizičným konaním a končiac vytvorením archívnej pomôcky. Vo svojom príspevku sme spomenuli len niekoľko z nich, veríme však, že si v budúcnosti nájdeme priestor na detailnejšie spracovanie tejto istotne zaujímavej problematiky archívnej vedy.

Ďakujem za pozornosť.

Mgr. Miriam Kuzmíková

KNIŽNÉ NOVINKY

Hegedűs, A.: Megpecsételt történelem, Esztergom 2000, 181 s

Ostrihomský prímašský archív pri príležitosti osláv nového milénia zorganizoval výstavu stredovekých pečatí, ktoré sú uložené v Ostrihomskom arcibiskupskom archíve. Riaditeľovi archívu sa podarilo

získať finančné prostriedky aj na vydanie katalógu zo spomínanej výstavy, ktorý môže zaujímať aj širokú archívársku obec na Slovensku. Katalóg je vyhotovený na kvalitnom

papieri, pečate sú farebné a sú veľmi dobrej kvality.

V úvode katalógu A. Hegedüs píše o pečatiach Karola Róberta a o výskyte „turnajového goliera“ v pečatiach tohto panovníka. O tejto otázke nám zatiaľ nie je známa zmienka v slovenskej odbornej literatúre, o to viac môže byť zaujímavý tento príspevok aj pre nás. L. Veszprémy sa zaoberá jazdeckými pečaťami v Uhorsku. Po týchto dvoch úvodných príspevkoch nasleduje už zoznam pečatí s popismi.

V úvode, pod číslom 1 - 48 sa nachádzajú obrazy odtlačkov kráľovských pečatí a pečatí kráľovien. Pri popisoch sa uvádza materiál pečate, uloženie s presnou signatúrou, popis pečate, kruhopis pečate, poznámky, prípadne bližšie údaje a v závere literatúra. Uverejnené panovnícke pečate sú nasledovné: bula Gejzu II., veľká pečať Gejzu II., veľká pečať Štefana III., veľká pečať Imricha, prvá a druhá veľká pečať Ondreja II., zlatá bula Ondreja II., dvojité pečať Ondreja II., prvá a druhá dvojité pečať Belu IV., dvojité pečať Štefana V., dvojité pečať kráľovnej Alžbety, druhá, tretia a piata dvojité

pečať Ladislava IV., dvojité pečať Ondreja III., dvojité pečať kráľovnej Fenenny, prvá, druhá, tretia dvojité pečať Karola I., stredná pečať Karola I., prvá, druhá dvojité pečať Ľudovíta Veľkého, stredná a druhá tajná pečať Ľudovíta Veľkého, tajná pečať kráľovnej Márie, prvá a druhá dvojité pečať Žigmunda, štvrtá a piata tajná pečať Žigmunda, prvá stredná pečať Žigmunda, tajná pečať kráľa Alberta, tajná pečať Vladislava I., pečať krajinskej rady, pečať Jána Hunyadyho, zlatá pečať, dvojité pečať, prvá a druhá tajná pečať Mateja, dvojité pečať kráľa Ladislava II., sudcovská pečať kráľa Vladislava II., tajná pečať Vladislava II., sudcovská pečať Ľudovíta II., tajná pečať Ľudovíta II., dvojité pečať kráľovnej Alžbety, prstenná pečať kráľovnej Alžbety, dvojité pečať kráľovnej Alžbety, tajná pečať kráľovnej Barbory. Z pápežských pečatí sú publikované pečať pápeža Klementa III., pečať pápeža Inocenta III. a Pavla II. Pod číslami 52 - 86 sa uvádzajú pečate členov vyššej šľachty, medzi nimi krajinských úradníkov, palatínov, krajinských sudcov, taverníkov.

Od čísla 87 - 106 sú uverejnené pečate cirkevných hodnostárov: - pon-

tifikálna pečať ostrihomského arcibiskupa Csanáda Telegdiho, pontifikálna pečať biskupa Petra, pontifikálna pečať ostrihomského arcibiskupa kardinála Demetera, prstenná pečať ostrihomského arcibiskupa Juraja Pálociho, pontifikálna pečať a prstenná pečať ostrihomského arcibiskupa kardinála Diénesa Szécsiho, prstenná pečať Jána Vitéza, pečať ostrihomského arcibiskupa Hippolita Esteiho, prvá pontifikálna pečať a stredná pečať arcibiskupa Tomáša Bakócza, pontifikálna pečať veszprémskeho biskupa Štefana, pontifikálna pečať veszprémskeho biskupa Jána, Demetera, pontifikálna pečať Vácskeho biskupa Vavrince, pontifikálna pečať biskupa z Bosny Vavrince, pontifikálna pečať rábskeho biskupa Jána Héderváriho, pečať biskupa Filipa, pápežského legáta, biskupa Martiálisa, audítora bazilejského koncilu, Jána Carvajala, pápežského legáta, kardinála, Jána, alexandrijského patriarchu.

Pod č. 107 - 117 sú uverejnené pečate nižších cirkevných hodnostárov. Od č.118 - 126 sú pečate konventov a kapitúl z Budína, Ostrihomu, Jágru, Pätikostola, Bratislavy, Šiah a Zoboru.

Z mestských pečatí sa v katalógu nachádzajú pečate z Ostrihomu, Pukanca /z r. 1343/, Novej Bane /z r.1348/ a z Trnavy /z rokov 1347 - 1348/. Mimoriadne zaujímavá je najmä pečať z Novej Bane. Na jednej strane je vyobrazenie madony s dieťaťom, na druhej strane s plasticky vyobrazenou ľudskou tvárou. Takýto odtlačok pečate, okrem Novej Bane, sa nevyskytuje na žiadnej stredovekej pečati v Uhorsku. Pri odtlačkoch pečatí z Trnavy sa nesprávne v literatúre uvádza, že publikované pečaťné odtlačky sú neznáme, keďže Prof. Šimončíč už v roku 1975 /SA č.2/ venoval uvedeným odtlačkom pozornosť na stránkach Slovenskej archivistiky.

V závere katalógu pod č.132 - 135 sa nachádzajú pečate inštitúcií a hodnostárov. Bližší vzťah ku Slovensku z nich mal Sebes, svätajurský gróf. Odtlačok jeho pečate je z roku 1345. V katalógu pod č.136 - 138 sa nachádzajú fotografie typárií Ostrihomskej kapituly a Hronsko-beňadikského konventu z roku 1362.

Záver katalógu tvorí zoznam použitých skratiek a zoznam farebných obrázkov, ktoré sú jeho vhodným doplnkom. Ako sme už v úvode uviedli,

farebné obrázky sú výbornej kvality a preto sú vhodné aj na prípadnú ďalšiu reprodukciu.

Zoznam vyobrazených kráľovských pečatí, ako aj ďalších odtlačkov viažúcich sa na územie dnešného Slovenska sme uviedli z

dôvodu ďalšieho prípadného využitia pri rôznych výstavách, či publikáciách.

Knihu si môžete zakúpiť v Ostrihomskom arcibiskupskom archíve. Cena 2.000,- forintov.

V. Nováková

Servis pre Vás:

Štátny okresný archív vo Zvolene oznamuje zmenu adresy na:

**Štátny okresný archív
Podborovianský potok 4052
P.O.Box 188
960 01 Zvolen**

Naši jubilanti:

K životnému jubileu srdečne gratulujeme a prajeme veľa zdravia, šťastia, osobných a pracovných úspechov našim kolegyniam:

Mgr. Gregušová Margita

Bank Austria a.s.

Jeleňová Darina

ŠOKA Stará Ľubovňa

Kašiarová Elena

ŠUBA Banská Štiavnica

Vydáva Spoločnosť slovenských archívárov 10 x ročne

Redakčná rada: V. Nováková, L. Vrteľ, J. Hanus, Z. Kollárová, I. Graus,

V. Hrtánková, V. Morišová

Technická úprava: ŠOKA v Šali, J. Benciová

Náklad: 380 ks

Povolilo: MK SR 1472/96

ISSN 1335-6658

9 771335 665004